

*... На початку було Слово ...
І Бог було Слово ...*

*... Возвеличу
Малих отих рабів німих.
І на сторожі коло їх
Поставлю Слово ...*

Перечитуючи ці тексти – зі Святого Письма і Шевченкового “Кобзаря”, – переживаємо радість одкровення: біблійна істина перемінюється в істину поетичну, тобто доступну й придатну до вдосконалення життя.

Якби Тарас Шевченко поставив собі за мету поліпшити долю лише своїх сучасників, він посів би поважне місце на літературному Олімпі – подібно до його ровесників середини ХІХ століття. Але місце Шевченкове – особливе, роль виняткова – світове письменство подібної не знало, досі не звикло до неї.

Немовби саме Провидіння розпорядилося долею українського поета. Бо як інакше витлумачити феномен Шевченка, труд його титанічний, богорівний своїм далекойдучим осягом?

Тарас прийшов у світ, аби вивести на світову арену цілковито забуту націю, отверзти її запечатані уста. Вирвати із сомнамбулічного стану. Повернути до активного самозахисту, а відтак – до національного відродження, яке увінчалось проголошенням і набуттям державної незалежності його Батьківщини.

У тому, що Тарас Шевченко був, є і залишиться у віках нашим національним Месією, немає нічого крамольного. Так, українському поетові, що заявив про себе в період романтичного пробудження європейських народів, судилося стати рятівником однієї з найбільших, найбагатших і найтрагічніших за тодішньою політичною і культурною ситуацією країн континенту. Може, варто сьогодні, відкинувши притаманну нашому характерові скромність, голосно повести мову про те, що Шевченкова місія чинила колосальний вплив на національне визволення білорусів, поляків, чехів, словаків, народів Кавказу, Середньої Азії та інших – “од молдованина до фінна”? Чи не слід нагадати новітнім адептам конкістадорського “собірательства” за рахунок інших етносів, земель, релігій і культур загальновідоме твердження І.Франка про те, що для волі самої Росії Шевченко зробив більше, ніж десять переможних армій. А чи не на часі, хоч би побіжно, подати спектр Шевченкових зацікавлень світом – від Іудеї до Риму, од Візантії до “непробудного Китаю” – і поставити акцент не на примітивно достосованому до нього “інтернаціоналізмі”, а на невмирущих гуманістичних і демократичних засадах нашого поета?

Різночасові, різнорідні фрагменти велетенського всесвітнього дійства завдяки Шевченковій інтерпретації не залишаться відособленими від

української дійсності, від української перспективи. І якщо хтось поза межами України дивом дивується, чому наприкінці ХХ століття українці ритуалізують у себе певні події та явища, – аж до обожнювання національних героїв, політичних діячів, письменників, то це ще і ще раз потверджує, яких зусиль було докладено до того, аби світ обходився без України, був глухим і німим до її природного бажання реалізувати своє священне право на соборність і суверенітет.

Тільки в ХХ столітті Україна втратила 50 мільйонів. Починаючи з 1917-го, майже кожна цифрова “сімка” в десятиріччі означала трагедії: голодомори, масові репресії проти культури. Де було брати сили, звідки черпати насагу, віру, витривалість? У духовній традиції, у літературі. А в кого вчитися надавати слову, окрім охоронних та оборонних, надзвичайно важливих – сказати б, алмазотворчих функцій кристалізації національної самосвідомості? У Шевченка. А хто через слово і завдяки слову закріпив на ґенному рівні процес духовної консолідації українства? Тарас Шевченко.

Шевченків біль, Шевченкові душевні рани позначилися на українській долі з вражаючою виразністю стигм на всесвітньовідомій Туринській плащаниці. Він, як це слушно помітив Микола Костомаров, розпанахав завісу, за якою було заховано трагедію сплюндрованої

Батьківщини. Ту запону Тарас зірвав із залізних стовпів найжорстокішої і найвитривалішої в світі тиранії. За пошматованою драперією надійшла черга й на саму “імперію зла”, котра розсипалася вже на наших очах за Франковим сценарієм:

*Розвалилась зла руїна,
покотилася лавина,
і де в світі тая сила,
щоб в бігу її спинила,
щоб згасила мов огонь
розвидняючийся день?*

День маємо і справді “розвидняючийся”, але чи не присутнє в цьому дневі наше безрадісне минуле в такій перенасиченій консистенції, що часом заважає і дихати, і працювати без оглядання на Долину Смерті, якою довго йшла Україна до своєї незалежності? Чи зможемо позбутися убивчої летаргії з її “демонами руїни”, чи зможемо реалізувати свій історичний шанс, змоделювати новий і модерний спосіб життя?

Зможемо, якщо навчимося шанувати не свої вади, а свої чесноти, якщо навчимося любити не свою вбогість, а своє багатство.

У знаменитому посланні “І мертвим, і живим, і ненарожденим землякам...” бачимо тривимірність, але ж і триєдиність поколінь. Геній відображає не лише ґрандіозність параметрів українського буття; він проводить велику ідею

національної взаємозалежності, взаємоспорідненості і взаємовідповідальності. Шевченків меморандум не залишає поза увагою ні національних чеснот, ні національних болячок, ні національної ганьби. Але в тому й сила генія, що він по-своєму відбирає, очищує наші цінності, надає їм кшталту самобутніх і неперебутніх.

Хто дав поетові право апелювати до своїх “мертвих” – часів Київської Русі, Гетьманщини, Руїни, Гайдамаччини? Хто уповноважив автора на безжально відкритий діалог з живими? А хто надихнув на розмову з прийдешніми поколіннями? Хто переконав його, Шевченка, що ті ненароджені “земляки” будуть-таки українцями не лише в першому, другому, а й у третьому тисячолітті від Різдва Христового?

На ці “програмові” запитання відповів сам Шевченко: почасти – своїм щоденником, листами, автобіографіями, передмовами. Головно – своєю багатогранною творчістю: поетичною, прозовою, малярською, графічною. До визначальних речей Шевченкових, котрі рішуче вплинули (і впливають) на формування українства, належить і “Сон”, і казематний цикл, і “Великий льох”, і, звичайно, “Заповіт” – ця перша поетична декларація про суверенітет України.

У наш час, коли стереотипи сприйняття і зумисного адаптування творчості Кобзаря від-

ходять в ідеологічне небуття, Шевченко сам собі повертає істинну первородність, яка має всуціль український характер політичною, культурно-психологічною, нарешті, мовною домінантою. Всі лінії Шенченкової генеалогії започатковані в глибинах національного буття. Вони не зазнали деформацій, як у його земляків і сучасників – Гоголя, Гребінки, Забіли.

Золота жила Шевченкового таланту сформувалася у надрах нашого історичного минулого, виткалася з найтонших етнопсихологічних прожилків – нервів, які перетворилися на кровеносні судини здорового організму нації. Вічною загадкою, тайною тайн і залишиться “технологія” чи “біоніка” цього животворного процесу: навіть із допомогою найчутливіших комп’ютерів ми лише можемо пояснити її описово, емпірично. В душі Шевченковій зійшлися дві стихії: одна – легендарна, міфічна, ще майже з безпосередніми враженнями від грандіозної національної катастрофи (після Полтавської битви і придушення Коліївщини), друга – з жорстокими реаліями сучасності. До них насамперед віднесемо офіційну, налаштовану на “усмірення і подчінення” народів-іноземців політику російського царату, що маскувалася месіянством та безкорисливістю. Поет і критик Микола Добролюбов саркастично запитував:

*Не ты ль, наш царь, с негодованьем
продажу негров отрицал?*

*Филантропическим воззваньем
не ты ль Европу удивлял?
А между тем в твоей России
не негры – пленники войны,
свои славяне коренные
на гнусный торг обречены.*

Образ “нової європейської цивілізації” ХІХ ст. в особі Російської імперії доповнює стаття І.Кулжинського “О значении России в семье европейских государств”, де є такий пасаж: “А ущелья Кавказа? А Хивинские степи? Какие богатые места для сеяния семян христианского просвещения”.

Що то було за “просвєщеніє” з його отруйними “семенами”, свідчить викривальний діярій француза Маркіза де Кюстіна “Миколаївська Росія”. Це про час, який нас цікавить у зв’язку з Шевченком. Ось одне спостереження автора: “Я не можу не бути вражений тим, що у всезагальному хорі славославців свого монарха [...] не лунає, хоча б задля справедливості, жодного голосу, котрий протестував би проти нелюдськості його самовладдя”.

Так ось – Кюстін цього не міг знати – такий голос знайшовся: в особі Шевченка. Його виклик самодержавству – і особиста ініціатива, і опосередкований протест людства проти загрози європейській світовій цивілізації. Те, що допитливі чужоземці, відвідавши Петербург, Москву, Нижній Новгород, кваліфікують, мов кошмар,

Шевченко у поемі-видінні “Сон” трактує як сутність цілісної, фундаментально продуманої, глибоко закоріненої на історичну перспективу Системи. Система гноблення іногородців, і насамперед українців, мала структуру, ідеологію, механізми. Найголовнішим з них для послідовного винародовлення українців царська імперія обрала комплекс малоросійства – слід завважити, довговічний і майже безвідмовний комплекс. Найстрашніше в цьому диявольському комплексі – здатність вгризатися в здорову національну плоть і плодити убивчі метастази антиукраїнськості.

Щастя наше, що Шевченко, помітивши цю страшну українську, – так, тільки українську! – недугу, кинувся лікувати її з усією синівською одержимістю і самопосвятою.

*Раби, подножки, грязь Москви,
Варшавське сміття ваші пани
Ясновельможнії гетьмани...*

– це узагальнений образ лиха, що паразитує на наших незгодах, отже, призводить до перманентних поразок.

А ось живі парсуни відступників Батьківщини:

*Бували війни й військовії свари,
Галагани, і Киселі, і Кочубеї-нагаї –
Було добра того чимало.
Минуло все, та не пропало.
Воістину так.*

Нинішні, що ходять серед нас, “правнуки погані” “байстрюків Єкатери́ни” з характерними козацькими прізвищами, клятвopорушники присяги на вірність Україні, що глумляться з мови рідного народу, це ж вам адресується:

*...Няньки,
Дядьки отечества чужого!
Не стане ідола святого,
І вас не стане...*

Своїми нечистими руками ідеологи тоталітаризму намагалися приручити Пророка, витворити з нього “свого” речника. Їхнє тлумачення Кобзаря, хоч як це прикро, пластично втілене у відомому манізерівському монументі в Харкові та у сцені з Довженкового “Арсеналу”, де Тарас оживає на портреті і виходить з рами, аби згасити запалену перед ним свічку. Ці та багато інших прикладів досить промовисті: мовляв, Шевченко – суцільний советофіл, мовляв, не приймає він адептів української державності 1918–1921 років. А ось соціалізм – його мрія, його ідеал. Тим догматика большевизму пропонувала нав’язливу підказку: залиште будь-які спроби бачити у Шевченковій творчості контури – хоча б у слові – майбутньої Української Держави.

Тоталітарний режим уперто хотів приховати те, що Шевченко прагнув і змагав до України незалежної, державної. Молодечі Тарасові мрії

про слов'янську конфедерацію у зрілі роки трансформуються через доскіпливе з'ясування причин нашої бездержавності у візію справедливої національної держави. Всі українські катаклізми – від нашестя татаро-монголів до повзучої московізації – він осмислює як випробування громадянської моделі, котра відповідала б і українській традиції, і людському поступові. Не дивно, на одній сторінці читаєш: “не встануть гетьмани, не покриють Україну червоні жупани”, а на іншій:

*Чи діждемося Вашингтона
З новим і праведним Законом?
А діждемось-таки колись!*

Шевченкове державобачення відповідає національному розкріпаченню, суспільній гармонії, громадській злагоді, людяності й справедливості:

*І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі ...*

Ось державницька формула, яка ідеально відповідає умовам України в образі оновленої землі, відродженої Батьківщини.

Антиукраїнська ідеологія і сьогодні, спекулюючи на нею ж узурпованій історії, своїх рекрутів навчає опонувати Українській державі.

Навіть серед високотитулованих наших істориків. Ось звідки нелояльність до Української держави. Ось звідки антиукраїнська діяльність деяких партій. Ось звідки церковний розбрат, реанімація мертвотних концепцій реакційного слов'янофільства і політичного русинізму.

Будь-яка з форм такого “опонування” призводить до утривалення колоїдного стану національної свідомості з його поступовою деградацією і розпадом. Це чудово розуміють вороги України, вороги Шевченка. Але вже 70 років тому – у часи програмування стратегії большевицьких репресій щодо українців – одержимий послідовник Шевченка Євген Маланюк побачив і чітко зафіксував обнадійливу тенденцію:

“Народжуються – і в це свято вірю, – вже не близнята з “Великого льоху”, а рождається суцільна українська особистість вже не клясова, не лише селянська, а єдина всенаціональна, інтегральна... Процес матеріалізації Шевченкової поезії потужньо триває, і тільки коли він закінчиться власною державою, ми зможемо сказати, що сучасність доросла до Шевченка.

До того часу Шевченко завжди буде силою, що змушуватиме рости”.

Сьогодні, у власній державі, ще недавно крамольний, невігідний владі Шевченко став правдомовним, звільнився від нав'язливого примітковізування, редакторської наруги. Ніхто ніколи вже не заборонить “Заповіту”, запишуться

в історії протестаційні дисидентські походи на Чернечу Гору. Але чи до кінця восторжествувала Шевченкова правда, і сила, і воля, коли його слово поневіряється по закутках парламенту, коли інформаційний простір України облягли олов'яні хмари? Чи ті, хто свідомо чи несвідомо плутають кобзарство з кобзонством, врешті зрозуміють, що світовий геній не вписується в “ринкові” умови, де псевдокультурницьке споживацтво витісняє і плюндрує мистецтво, нівечить саму душу народну отруйними сурогатами. Шевченко сам здатен захистити себе від непотрібного міфологізування й від широкомасштабної профанації. Бо він – не тотем, не замітник ідолів повержених, не речник фальшивих кумирів. Але, як ніколи, сьогодні Шевченка мусить захищати вимріяна ним і вибудувана в Слові Держава.

Нехай же від пасивної і млявої оборони перейде вона в рішучий наступ за українське відродження, за повнокровний розвиток не чужої, а рідної, державної мови. За повернення народної української періодики, телебачення, книговидання, за довершення академічного зібрання творів Шевченка!

Мовлячи словами Олеся Гончара, “як велика, воістину, божественна сила, Шевченко єднає сьогодні все світове українство”. Найсвітліша наша мрія, найголовніша, хоч і рутинна, робота – це будівництво нової держави – не

абстрактної, не міфічної, не євразійської, не космополітичної, а України реальної, України української. Мовби про наш час писав Кобзар:

*І тут, і всюди – скрізь погано,
Душа убога встала рано.
Напряла мало та й лягла
Одпочивать собі, небога,
А воля душу стерегла.
– Прокинься, каже! Плач, убога!
Не зійде сонце. Тьма і тьма!
І правди на землі нема.*

І далі:

*Ледача воля одурила
Маленьку душу. Сонце йде
І за собою день веде!
І буде правда на землі!*

Не даймо ледачій волі одурити жодну, навіть маленьку, найменшу душу. Бо з малих рабів, рабів німих постав великий і вічний народ. Завдяки Слову. А Слово, як сказано в Писанії, було Бог. Ми, українці, в Україні і не в Україні суцї, твердо знаємо: ім'я його – Тарас Шевченко.

ДО ШЕВЧЕНКА

Замало цих слів: Пророк.
Титан. Прометей.

Сумління

Ти наше, вибір і крок,
Боління, вічне боріння.

Вивів нас на світла
Вигаслі вже, здавалосьь.
Перепалив дотла
Брехню, що в Правді ховалась.

Нині – Правда в брехні...
Знов біснується, знову
Гадюччя у бузині.
Знов – рятувати Мову!

Вчиш: заклать і проклять
Було, гуло – аж занадто.
Наші болі болять
Не Москві, ані НАТО,

Тільки нам, тільки нам,
Що zostались при згоді, –
Роботящим рукам, роботящим умам... –
Роботящим та й годі!

Ти – наш хліб, наша честь,
Рана, завдана щойно.
Україні достойно єсть
Тобою жити – достойно!

Роман Лубківський

16–17. 02. 2002

ПРО АВТОРА

Роман Лубківський – відомий поет, перекладач, літературознавець і культуролог.

Народився 10 серпня 1941 р. в селі Острівці на Тернопільщині. Навчався на філологічному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка. Після служби в армії працював у редакції журналу “Жовтень” (нині “Дзвін”). З 1980 до 1992 р. очолював Львівську письменницьку організацію Спілки письменників України. Народний депутат України першого скликання (1990–1994), Надзвичайний і Повноважний посол України, професор Львівського національного університету імені Івана Франка, почесний голова Львівської “Просвіти”.

Образ Тараса Шевченка належить до провідних у творчості письменника. За поетичну збірку “Погляд вічності: Автопортрети Шевченка” удостоєний Шевченківської премії 1992 р. Один з ініціаторів встановлення пам’ятника Т.Шевченкові у Львові, с. Бунові на Яворівщині, а також у Братиславі, Санкт-Петербурзі, Бельцах. Активний учасник міжнародних шевченківських форумів та ювілеїв. Слово “Богорівний – бо правдомовний” було виголошене в Києві 9 березня 1997 року на Шевченківському вечорі в будинку Національної філармонії України у присутності найвищого керівництва держави.

З М І С Т

Роман ЛУБКІВСЬКИЙ

Богорівний – бо правдомовний (Шевченко і сучасність).....	3
До Шевченка.....	16
Про автора	17

Оригінал-макет підготовано
у відділі автоматизації
НБ ЛНУ імені Івана Франка
Завідувач Мирослава Доманська

Підп. до друку 25.02. 2002.
Формат 60x90/16.
Папір друк. Друк на різогр.
Умовн. друк. арк. 1, 0.
Наклад 500 прим. Зам. №

Видавничий центр Львівського національного
університету імені Івана Франка
79000 Львів, вул. Дорошенка, 41.